

PROTOIEREUL ACADEMICIAN GHEORGHE CIUHANDU (1875-1947) ȘI CONTRIBUȚIA SA LA MAREA UNIRE ȘI ÎNFIINȚAREA PATRIARHIEI ROMÂNE

ARCHPRIEST ACADEMICIAN GHEORGHE
CIUHANDU (1875-1947) AND HIS CONTRIBUTION
TO THE GREAT UNION AND THE ESTABLISHMENT
OF THE ROMANIAN PATRIARCHATE

Protos. dr. Maxim Morariu*

Abstract. Important personality of the Romanian Orthodox Church in the 20th century, Fr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947) is also a scholar and a clergyman who released the idea of a Romanian Patriarchate after being an active part of the Great National Assembly in Alba-Iulia. In this research we will take into consideration his work in relationship with these aspects and will emphasize his contribution, its originality, or its actuality. We will both use his memories, the book, studies and articles published by him on the topic of the Romanian Patriarchate, but also the historiography written by scholars like Fr. Pavel Vesa from Arad.

Keywords: Gheorghe Ciuhandu, Romanian Patriarchate, Ioan Lupaș, Ștefan Meteș, Onisifor Ghibu, canonical approach.

---

* Academia Oamenilor de Știință din România, Filiala New York, Centrul Teologic, Cultural, Catehetic și de Formare „Sfântul Maxim Mărturisitorul” al Episcopiei Ortodoxe Române a Canadei, Montreal.

INTRODUCERE

Între figurile importante ale Ortodoxiei românești de pe meleagurile arădene, protoiereul academician Gheorghe Ciuhandu (1875-1947) ocupă apodictic un loc de cinste. Om cu pregătire teologică și pedagogică temeinică și preot de vocație, dânsul a reușit nu doar să lase o moștenire compusă din peste 60 de volume și multe alte sute de titluri în periodicele românești de specialitate¹, ci și un mesaj și idei de ale căror roade încă ne bucurăm. De aceea, alegerea sa în anul 1946, ca membru de onoare al Academiei Române², a venit să încununeze o muncă de o viață și să recunoască merite ce nu s-au perimat până astăzi. Conștienți de relevanța lui și a ideilor sale în spațiul istoriografiei bisericești, cel teologic, ori cel literar, am decis să îl evocăm prin prisma a două contribuții pe care le-a avut la istoria română a celui de-al douăzecilea veac, respectiv: Marea Unire și înființarea Patriarhiei Române.

PĂRINTELE DR. GHEORGHE CIUHANDU (1875-1947) – REPERE BIOGRAFICE

Încă din timpul vieții, părintele protopop a beneficiat de mai multe evocări, cronici ori recenzii. Nume importante ale teologiei din perioada interbelică, precum părintele Ilarion Felea, recent canonizat³, dar și istorici bisericești mai vechi, ori mai noi, precum: Eduard Găvănescu⁴, Petre Deheleanu⁵, Caius Turicu⁶, Aurel

---

1 Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947) - (după documente, manuscrise, corespondență)*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011, p. 9.

2 <https://acad.ro/bdar/armembriLit.php?vidT=C>, accesat 02. 05. 2025.

3 Ilarion V. Felea, „Din bio-bibliografia părintelui Gheorghe Ciuhandu,” în *Biserica și Școala*, LXIII (1939), nr. 38, 314-315; Idem, „+ Dr. Gheorghe Ciuhandu”, în *Calea Mântuirii*, VII (1947), nr. 20, pp. 146-147.

4 Vezi: Eduard I. Găvănescu, „Două distincții”, în *Hotarul*, III (1936), nr. 6, p. 4; Idem, „Un neobosit cercetător istoric: părintele Gheorghe Ciuhandu”, în *Biserica și Școala*, LXIII (1939), nr. 38, pp. 312-313; Idem, „Părintele Dr. Gheorghe Ciuhandu. Viața și opera sa”, în *Mitropolia Ardealului*, XII (1967), nr. 8-9, pp. 726-731; Idem, „Protopopul dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947),” în *Mitropolia Banatului*, XV (1975), nr. 4-6, pp. 226-231; Idem, Preotul Dr. Gheorghe Ciuhandu. la centenantul nașterii sale (1875-1947), în *Mitropolia Ardealului*, XX (1975), nr. 9-10, pp. 675-680;

5 Petre Deheleanu, „A plecat un om”, în *Biserica și Școala*, LXIII (1939), nr. 38, p. 311.

6 Caius Turicu, „Merinde pentru cale,” în *Biserica și Școala*, LXIII (1939), nr. 38, p. 313.

Tripon⁷, Petru Pascu⁸, Ștefan Lupșa⁹, Grigorie T. Marcu¹⁰, Părintele academician Mircea Păcurariu¹¹, Nicolae Bocșan¹² sau părintele regretatul părinte Pavel Vesa (1955-2013), vor scrie despre dânsul, în timpul vieții, ori postum. În plus, în ultimele decenii, opere precum jurnalul său vor fi reeditate¹³. De departe, cel care s-a preocupat cel mai mult cu restituirea imaginii și a moștenirii celui avut în vedere este cel din urmă dintre cei pomeniți. Alături de mai multe studii și articole dedicate protopopului¹⁴, dânsul a oferit de asemenea și o amplă și bine documentată monografie, menită a sufla colbul uitării de pe memoria sa¹⁵. Din păcate, în ciuda

---

7 Aurel Tripon, „Speranțe îndreptățite,” în *Biserica și Școala*, LXIII (1939), nr. 38, pp. 315-316.

8 Petru Pascu, „Ni se duc stegarii credinței”, în *Biserica și Școala*, LXXI (1947), nr. 20, pp. 145-146.

9 Ștefan Lupșa, „Iconom Stavrofor Dr. Gheorghe Ciuhandu”, în *Telegraful Român*, XCV (1947), nr. 17-18, pp. 1-2.

10 Grigorie T. Marcu, „Părintele Ciuhandu”, în *Revista Teologică*, XXXVII (1947), nr. 5-6.

11 Mircea Păcurariu, „Istoriografia Bisericii românești din Transilvania”, în *Contribuții transilvănene la Teologia ortodoxă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1988, pp. 68-100; Idem, *Dicționarul teologilor români*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, pp. 100-101.

12 Nicolae Bocșan, „Gheorghe Ciuhandu (1875-1947). istoric al Bisericii Ortodoxe Române”, în *Logos I. P. S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2001, pp. 300-306.

13 Vezi: Gheorghe Ciuhandu, *Memorii (1907–1925): Din viața mea: Făcute și pățite, spuse ca să învețe și alții*, ediție îngrijită de Constantin Jinga, Editura Marineasa, Timișoara, 1999).

14 Între titlurile care-I poartă semnătura menționăm: Pavel Vesa, „Gheorghe Ciuhandu (1875-1947), istoric al Eparhiei Aradului”, în *Slujitor al Bisericii și Neamului. Părintele prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 70 ani*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2002, pp. 733-748; Idem, *Incursiuni în istoriografia ecleziastică arădeană*, Editura Episcopiei Aradului, Arad, 2004, pp. 132-156; Idem, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 36-38; Idem, „Biblioteca preotului dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947). Încercare de reconstituire”, în Nicolae Chifăr, Paul Brusanovschi, coord., *Studii teologice dedicate ilustruului istoric sibirian, Părintele Profesor Academician Dr. Mircea Păcurariu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 2007, pp. 366-374; Idem, „Biblioteca preotului dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947). Încercare de reconstituire”, în *Revista Teologică*, XVII (2007), no. 3, pp. 366-374; Idem, *Clerici căturalari arădeni de altădată*, Editura Episcopiei Aradului, Arad, 2008, pp. 298-347.

15 Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947) - (după*

eforturilor dânsului și a relevanței unora dintre ideile care poartă semnătura părintelui Ciuhandu, acesta a rămas în istorie mai degrabă ca un cercetător cu relevanță locală, decât națională.

Biografia sa îl deconspiră drept un om cu o temeinică educație. Cu origini bihorene, căci era născut la Roșia, părintele va studia inițial la Gimnaziul din Beiuș, apoi la Institutul Teologic-Pedagogic din Arad, la Cernăuți, unde va obține licența în teologie în anul 1902, iar în 1905 titlul de doctor, cu o teză de intitulată:

Ritul Răsăritean pe teritoriul ungar (lucrarea va fi publicată în 1907 în revista *Candela*).¹⁶ Ascultările sale vor fi multiple. Va alterna între viața de parohie, activitatea de consilier și, din când în când, cea de profesor. Căsătorit în anul 1907, va deveni diacon în anul următor, în 1910 va fi hirotonit preot și hirotesit protopop, iar în anul 1936 va primi distincția de iconom stavrofor. Se va ocupa de secția școlară a Consistoriului din Arad, iar în anul 1918 va deveni consilier cultural al acesteia, după ce, cu un an înainte, ocupase pentru o vreme scaunul de vicar consistorial al Oradei. Va fi aruncat în felurite lupte pentru posturi de protopop în Banat, iart între anii 1923-1926, mitropolitul Nicolae Bălan îl va numi consilier mitropolitan¹⁷. Va face parte din felurite asociații ale clericilor și învățătorilor români din Transilvania, context în care va deveni de asemenea delegat de drept la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, ori la adunarea din 1919 la Sibiu, când în calitate de președinte al Asociației „Andrei Șaguna” a clericilor va propune înființarea Patriarhiei Române. Se va pensiona în anul 1939 și se va stinge din viață la 29 aprilie 1947 la Vața de Jos, în județul Huneedoara, lăsând în urmă o moștenire valoroasă.

UNIREA ȘI PATRIARHIA ÎN VIZIUNEA PĂRINTELUI GHEORGHE CIUHANDU

Dacă în contextul Marii Uniri, contribuția sa va consta în prezența sa la Alba-Iulia¹⁸, modul în care a ajutat la pomenirea *documente, manuscrise, corespondență*).

16 *Ibidem*, p. 35.

17 *Ibidem*, p. 77.

18 Iată cum descrie el acest moment: „Niciodată în viața mea n-am văzut scene de mai mare însufletire românească decât atunci. În decursul Sfintei Liturghii, pontificală’ de episcopul Aradului, s-au cântat, în loc de priceasnă, cântece naționale românești. Rugăciunea ce propusesem a fost citită în genunchi, din ușile împărătești, de episcopul Miron, la sfârșitul liturghiei sfinte, provocând o cutremurare sufletească generală. Cel mai firicic, poate, în acel moment, mă simțeam eu, care întocmisem și

liturgică a conducerii României la slujbele Ortodoxe¹⁹, și s-a dovedit consecvent cu țelurile sale chiar și în momentele dificile, în ceea ce privește înființarea Patriarhiei Române, numele său trebuie în mod obligatoriu să figureze în șirul inițiatorilor acestui proiect, alături de cel al unor clerici de seamă precum părintele Ioan Lupaș²⁰, Ștefan Meteș, Onisifor Ghibu, ori alții.

În calitate de președinte al asociației „Andrei Șaguna” a clerului din Transilvania, el a fost cel care, în anul 1919, a propus adunării acesteia de la Sibiu, ca soluție pentru unificarea structurilor bisericești din noua țară în cadrul unei Patriarhii. Ce-i drept, istorici basarabeni precum Boris Buzilă²¹ vorbesc despre faptul că în publicasem rugăciunea, adoptată de Sinodul episcopesc și citită în toate bisericile din mitropolia ortodoxă a Ardealului, până în primăvara anului viitor, când sinodul episcopesc a emis altă pastorală, pentru pomenirea regelui Ferdinand pe măsură ce vor înainta, eliberându-ne, Armatele românești în Ardeal. Dar se cuvine să fie reținut încă un amănunt. Însuși episcopul Aradului, care pontifica și se socotea pe sine mare ritualist și păstrător al formelor de cult bisericesc, s-a lăsat purtat de momentele cutremurătoare de suflete din biserică. Anume, când a făcut încheierea - otpustul - Sfintei Liturghii, au lacrimi în ochi și glas emoționat, a adăugat ceva în textul otpustului, după cum subliniem reproducându-l: Cel ce a înviat din morți și a înviat și neamul românesc, Hristos, Adevăratul Dumnezeu nostru...”, Gheorghe Ciuhandu, *Memorii (1907–1925): Din viața mea: Făcute și pățite, spuse ca să învețe și alții*, 172. Cf. Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875–1947) - (după documente, manuscrise, corespondență)*, p. 71.

19 „În partea a doua a circularei se prevedea felul cum trebuie pomenită înalta stăpânire românească în timpul serviciilor divine (în acel moment, în Banat preoții pomeneau încă pe regele sârb, ori pe Carol al Imperiului Austro-Ungar, s. n.). Sunt concluzii din referatul prezentat de preotul Gh. Ciuhandu. Se cerea ca pomenirea persoanei domnitorului să fie omisă din toate „rugăciunile, cântările și cetirile liturgice”. La Vecernie, Utrenie și Sf. Liturghie, la ectenia mare să se rostească: „Pentru înalta noastră stăpânire națională, și pentru marele sfat al națiunii române”; la ectenia întreită: „Încă ne rugăm pentru înalta noastră stăpânire națională și pentru marele sfat al națiunii române, pentru luminarea, îndreptarea, pacea, sănătatea, mântuirea și iertarea păcatelor lor - și pentru ca Domnul Dumnezeu mai ales să le deie spor, și să le ajute întru toate lucrările lor spre binele obștesc”; la ieșirea cu Sfintele Daruri: „Pe înalta noastră stăpânire națională și pe marele sfat al națiunii române - Domnul Dumnezeu să le pomenească întru împărăția Sa”. *Ibidem*, p. 69.

20 Ioan Chirilă Iuliu-Marius Morariu (coord.), *Ioan Lupaș*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2021. Pentru detalii cu privire la acest subiect, a se vedea și: Paul Brusanowski, *Stat și Biserică în Vechea Românie între 1821–1925*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010; Paul Brusanowski, *Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919–1925)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.

21 Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812–1918;*

Basarabia s-ar fi vehiculat pentru prima dată acest subiect, fapt probabil, dar imposibil de verificat istoriografic momentan²². Astfel, toți istoricii bisericești ai zilelor noastre țin să evidențieze, atunci când vorbesc despre acest aspect, contribuția sa la conturarea ideii de Patriarhie în spațiul românesc²³. Ideile prezentate în anul 1919 la Sibiu vor fi publicate inițial în *Biserica și Școala*, revista eparhială de la Arad, iar mai apoi în cadrul unei broșuri care va cunoaște o difuzare destul de bună în epocă²⁴. Precum era de așteptat, gândurile sale vor găsi deopotrivă susținători și oponenți. În categoria celor dintâi se vor evidenția nume precum Ioan Lupaș, Ștefan Meteș, sau Onisifor Ghibu, care aveau deopotrivă viziune și deschidere în acest sens²⁵. Odată expuse, ideile vor fi diseminate și vor constitui subiectul unor analize și dezbateri, care se vor conchide în anul 1925 prin înființarea Patriarhiei. Părintele va arăta că acest lucru s-ar găsi în consonanță cu organizarea bisericească din spațiul ortodox, întrucât aici există deja mai multe Patriarhate și ar trebui plasat în raport de continuitate cu structura bisericească ce a existat pe vremea țaratului româno-bulgar. Va ține de asemenea să arate că socotește ca favorit obligatoriu la acest titlu pe Mitropolitul Primat de la București²⁶. Va vorbi de asemenea despre

---

1918–1944), Editura Fundației Culturale Române/Știința, București – Chișinău, 1996, p. 155.

22 Vezi: Constantin Pârveu, „Organizarea și dezvoltarea Bisericii Ortodoxe Române în spiritul autonomiei și autocefaliei,” în Constantin Pârveu, Mircea Păcurariu, Ioan Floca (eds.), *Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă. Momente aniversare în Biserica Ortodoxă Română*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, pp. 20-21; Mircea-Gheorghe Abrudan, „The Transylvanian Contribution to the Founding of the Romanian Patriarchate,” în *Transylvanian Review*, XXXIV (2025), no. 1, 37-39

23 A se vedea: <https://ziarullumina.ro/societate/historica/istoria-crestinismului-cmxxvii-infiintarea-patriarhiei-romane-v-60078.html>, accesat 02. 05. 2025; <https://www.arhiepiscopeiaaradului.ro/2025/01/cum-a-ajuns-patriarhie-biserica-ortodoxa-romana-explica-profesorii-de-istorie-bisericeasca-la-inceput-de-an-centenar/>, accesat 02. 05. 2025.

24 Dr. Gheorghe Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor Ortodoxe Române de pe teritoriul României-Mari într-o singură Biserică și raportul acestei Biserici față cu Statul*, Tiparul Tipografiei Diecezane Gr-Or. Române, Arad, 1919.

25 Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947) - (după documente, manuscrise, corespondență)*, p. 77.

26 „Un alt argument adus de pr. Gheorghe Ciuhandu, pe lângă această tradiție din Orient ca Bisericile să aibă patriarhi, este cel al patriarhatului pe care românii din sudul Dunării l-au avut în comun cu bulgarii, pe timpul Imperiului vlaho-bulgar. Mai mult, sârbii și rușii au înființat la

nevoia de unificare a „constituției bisericești”²⁷ și despre faptul că statutul Bisericii Ortodoxe din Regat ar trebui să se extindă și asupra Transilvaniei și a celorlalte provincii nou integrate în trupul țării²⁸. Demn de remarcat este și un alt aspect. Dincolo de chestiunile administrative, Protopopul Ciuhandu a ținut să vorbească despre nevoia de interiorizare a acestor modificări și despre faptul că ele trebuie corelate cu vocația Bisericii de propovăduire a Cuvântului lui Dumnezeu. Astfel, precum arată un istoric bisericesc care i-a investigat opera:

„Întregirea aparatului administrativ-bisericesc era numai o parte din problemele care trebuia să preocupe Biserica, problema majoră trebuia să fie starea religios-morală a clerului și mirenilor. Biserica trebuia să se reîntoarcă la concepția adevărată «despre sine însăși», deoarece activitatea administrativă «nu poate culmina în agendele sale de cancelarie», ci, mai ales, în propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu, în administrarea corectă a celor sfinte, într-o păstorire sufletească potrivită interesului de a mântui sufletele «pentru lumea de acum și pentru cea viitoare, și nu mai puțin, în a introduce o mai bună ordine și disciplină bisericească în viața instituțiilor bisericești și în sânul credincioșilor»²⁹.

Texte dense sub aspectul informației, ample și condensate din punct de vedere teologic, vor veni apoi să expliceze ideile cu

---

1375, respectiv la 1589, patriarhate. „Și dacă și Bulgarii au un «exarhat» național bulgar, de ce nu ne-am gândi și noi la reînvierea patriarhatului vechiu, româno-bulgar, acum ca patriarhat românesc al României întregite?”, se întreabă pr. Gheorghe Ciuhandu, iar pentru aceasta „Canonul 34 apostolesc ne dă și nouă acest drept!”. În propunerea făcută de pr. Gheorghe Ciuhandu, „pentru demnitatea de patriarhat ortodox român este predestinat scaunul de mitropolit-primat al României.” <https://www.arhiepiscopiaaradului.ro/2025/01/cum-a-ajuns-patriarhie-biserica-ortodoxa-romana-explica-profesorii-de-istorie-bisericeasca-la-inceput-de-an-centenar/>, accesat 02. 05. 2025.

27 Mircea-Gheorghe Abrudan, „The Transylvanian Contribution to the Founding of the Romanian Patriarchate,” 37.

28 „Religiunea ortodoxă” devenită în vechiul Regat Român „instituțiune de stat” să fie și „peste granițele acestuia”, adică în România Mare, „baza religioasă și de drept canonic și politic absolut necesară pentru închegarea tuturor cetățenilor ortodocși români într-o singură Biserică ortodoxă română, ca instituțiune de stat și cu toate avantajile morale și materiale ce rezultă pentru Biserică din această situațiune a sa”. <https://www.arhiepiscopiaaradului.ro/2025/01/cum-a-ajuns-patriarhie-biserica-ortodoxa-romana-explica-profesorii-de-istorie-bisericeasca-la-inceput-de-an-centenar/>, accesat 02. 05. 2025.

29 Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947) - (după documente, manuscrise, corespondență)*, p. 74.

privire la Patriarhie, să le nuanțeze și să vorbească despre relevanța practică a ideii, ori despre temeiurile ei canonice³⁰. Prin toate acestea, părintele Ciuhandu a reușit nu doar să lanseze o idee vizionară, ci și să contribuie la implementarea ei practică.

CONCLUZII

Alături de lucrările sale teologice, fondul de arhivă bogat pe care l-a lăsat, memorii și alte opere, de numele părintelui Gheorghe Ciuhandu se leagă un aspect esențial pentru viața bisericească de pe meleagurile românești, respectiv înființarea Patriarhiei Române. Ca artizan al acestui proiect, el, alături de Nicolae Lupaș, Ștefan Meteș, Onisifor Ghibu și alții, au înscris o pagină de neuitat în istoria bisericească ortodoxă a celui de-al douăzecilea veac, fapt pentru care se cuvin readuși în atenție, iar actualitatea ideilor lor evidențiată. Chipul, consecvența și ideile părintelui ar putea sluji drept model pentru societatea contemporană, aflată adesea în criză de modele, ori valori.

---

30 Vezi: Gheorghe Ciuhandu, *Reorganizarea Centrelor noastre ierarhice și unificarea bisericească*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1923; Idem, „Înapoi la apostolie sau Porțițele canonice ale Statutului organic”, în *Revista Teologică*, XIV (1924), nr. 4, pp. 106-110; continuare în: nr. 5, pp. 137-149; nr. 6-7, pp. 175-187; nr. 8-9, pp. 229-237; nr. 10-11, pp. 275-281; Idem, *Conferința eparhială de la Arad din 1906. Studiu administrativ bisericesc*, Tipografia Eparhială, Arad, 1925. Cf. Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947) - (după documente, manuscrise, corespondență)*, p. 77.